

הלכות סוכה

שיעור

סיכוך בפשוטי כלי עץ
מתי פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה

תוכן הענינים

פשוטי כלי עץ מתי מקבלים טומאה

1	הסוגיא
1	סוכה דף יב: ועוד הרבה מקומות
1	בבא בתרא דף סו
1	גמ' מנחות דף צו:
2	תורת כהנים פרשת שמיני
2	משנה כלים פרק טז' משנה ז'
2	גמ' בכורות לח.
2	סיכום הסוגיא

3	הראשונים
3	רש"י
4	תוס'
4	תוס' בבא בתרא סו, ויש מפרשים בתוס' עירובין לא.
4	תוס' מנחות דף צו: ותוס' סוכה דף ה, ור"י בתוס' עירובין לא.
5	תרומת הדשן – על שני פירושי התוס' הנ"ל.
5	שיטת הרשב"א
8	שיטת הריטב"א
8	שיטת ר"ת
9	שיטת הרשב"ם
9	הרמב"ם
9	הלכות כלים פרק א הלכה י'
9	הלכות כלים פרק ד הלכה א

10	הפוסקים
10	טור ושולחן ערוך סימן תרכט' סעיף ב
11	המגן אברהם שם סוף ס"ק יא'
13	טומאה וטהרה של סולמות
13	שולחן ערוך אורח חיים סימן תרכ"ט סעיף ז', ויורה דעה סימן קצ"ח סעיף לא'

פשוטי כלי עץ

מתי מקבלים טומאה

הסוגיא

סוכה דף יב: ועוד הרבה מקומות

אמר רב יהודה אמר רב: סככה בחיצין זכרים, כשרה (לדף על גב דכלים ניהו, פשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה. (רש"י)), בנקבות, פסולה.

מכאן הוכיחו התוס' סוכה דף ה. והתוספות ביתר מקומות, שיש פשוטי כלי עץ שאין מקבלים טומאה אף מדרבנן. דאי הוי מקבלי טומאה מדרבנן היו פסולים לסכך, מדמצינו בכמה מקומות שהחמירו חכמים לפסול אף סכך שאין מקבל טומאה מחמת גזירות, כל שכן הטמא מדרבנן פסול.

ועוד הביאו התוס' הנ"ל עוד הרבה ראיות מש"ס שיש פשוטי כלי עץ שאין מקבלים טומאה אף מדרבנן. רמזיהם הם: גמ' שבת טז. (הוא משנה בכלים) כלי עץ וזכוכית פשוטיהן טהורין. חולין ג. טמא במוקדשין ששחט בפשוטי כלי עץ. עירובין דף לא. דשקיל ליה בפשוטי כלי עץ. שבת דף קכג: פשוטי כלי עץ הוא.

בבא בתרא דף סו.

ת"ר, צינור שחקקו ולבסוף קבעו, פוסל את המקוה. קבעו ולבסוף חקקו, אינו פוסל את המקוה. מני, לא ר' אליעזר ולא רבנן. הי ר' אליעזר? וכו'. אלא ר"א דדף. דתנן, דף של נחתומין, שקבעו בכותל ר"א מטהר, וחכמים מטמאין. מני? אי רבי אליעזר, אפי' חקקו ולבסוף קבעו. אי רבנן, אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי. לעולם רבי אליעזר היא, ושאני פשוטי כלי עץ, דטומאה דרבנן. מכלל דשאיבה דאורייתא, והא קיימא לן, דרבנן. ועוד, האמר ר' יוסי בן ר' חנינא, בדף של מתכת מחלוקת. לעולם רבנן היא, ושאני שאיבה דרבנן. אי הכי, אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי! שאני התם, דאיכא תורת כלי עליו בתלוש.

אם כן יש לפחות הוה אמינא מפורשת שפשוטי כלי עץ מקבלים טומאה מדרבנן. שבהוה אמינא של הגמ' הברייתא מדברת על דף של נחתומין של עץ, והגמ' אומרת כדבר פשוט שאני פשוטי כלי עץ דטומאה דרבנן. אלא שלמסקנת הגמ', רבי יוסי בן ר' חנינא מוקים הברייתא בדף של מתכת. אבל לא ברור אם סובר רבי יוסי שלא כהוה אמינא בזה, אלא פשוטי כלי עץ אין מקבלים טומאה. או אינו חולק על ההוה אמינא בזה, אלא רק בא לפרש ברייתא זו של דף של נחתומין מהקושיות שמקשה הגמ' עליה, ולכן מוקמו בדף מתכת, שמקבל טומאה מדאורייתא. שבזה אפשר לפרש שיטת החכמים, שמטמאים הדף בכל ענין, אף בחקקו, ולבסוף קבעו, שמדובר על דין דאורייתא. אבל לגבי מים שאובים שיפסלו המקוה אחר שכבר הוכשר במי גשמים, הוה רק דרבנן, ולכן החכמים רק פוסלים בחקקו ולבסוף קבעו.

גמ' מנחות דף צו:

אמר ר' יוחנן, לדברי האומר מסגרתו למטה היתה, טבלא המתהפכת טמאה. לדברי האומר מסגרתו למעלה היתה, טבלא המתהפכת תיבעי לך. מכלל דשלחן בר קבולי טומאה הוא? כלי עץ העשוי לנחת הוא, וכל כלי עץ העשוי לנחת אין מקבל טומאה, מאי טעמא? דומיא דשק בעינן, מה שק מטלטל מלא וריקן, אף כל מטלטל מלא וריקן! שלחן נמי מטלטל מלא וריקן. כדריש לקיש, דאמר ר"ל, מאי דכתיב, על השלחן הטהור? טהור, מכלל דאיכא טמא. אלא, מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים, ומראין בו לחם. ואומרי' להם, ראו חיבתכם לפני המקום.

מצינו בגמ' זו שהשולחן של בית המקדש בר קיבולי טומאה הוא, ודרשינן זאת מהפסוק, שלחן הטהור. מזה רבי יוחנן מביא ראיה אליבא דמאן דאמר טבלא למטה היתה, ואם כן לא היה לשולחן בית קיבול, שטבלא המתהפכת טמא. ואליבא דמאן דאמר טבלא למעלה היתה, ואם כן היה לשולחן בית קיבול, אין ראיה שטבלא המתהפכת מקבל טומאה, אבל עדיין נסתפק רבי יוחנן דילמא מקבל טומאה. אם כן היה נראה שלמאן דאמר מסגרת למטה היתה, מצינו שפשוטי כלי עץ, שהם כטבלא המתהפכת, מקבלים טומאה מדאורייתא. ואליבא דמאן דאמר למעלה היתה, מסופק רבי יוחנן אם מקבל טומאה, ובפשטות ספיקא אם מקבל טומאה מדאורייתא, כדי שיהיה דומיא לטומאה למאן דאמר למטה היתה. אבל אין מוכח, שאיכא למימר, שספיקו אם מקבל טומאה מדרבנן על כל פנים, שאין לנו מקור לשיטה זו שיקבל טומאה מדאורייתא.

תורת כהנים פרשת שמיני

(ד) כלי עץ, יכול הסולם והקולב והנחותה והמנורה, תלמוד לומר מכלי עץ, ולא כל כלי עץ. (או) יכול שאני (מרבה) [מוציא] השולחן והטבלא והדולפקי, תלמוד לומר (ל) כל כלי עץ ריבה. מה ראית לרבות את אילו, ולהוציא את אילו? אחר שריבה הכתוב, מיעט. תלמוד לומר שק, מה שק מיוחד שהוא משמש את האדם ואת משמשי האדם, אף אני מרבה השולחן והדולפקי שהם משמשים את האדם, ואת משמשי האדם. ומוציא את הסולם שהוא משמש את האדם, ואינו משמש משמשי האדם, (ואינו משמש את האדם).

הרי לפי התורת כהנים, פשוטי כלי עץ המשמש אדם, וגם משמש משמשי אדם, מקבל טומאה. אבל לקמן יתבאר שנחלקו הראשונים אם דרשת הספרי הוא דרשה גמורה או רק אסמכתא.

משנה כלים פרק טז' משנה ז'

זה הכלל אמר ר' יוסי, כל משמשי משמשיו של אדם, בשעת מלאכה, ושלא בשעת מלאכה, טמא. וכל שאינו אלא בשעת מלאכה, טהור.

מפרשי המשנה פירשו שכלל זה של רבי יוסי קאי על פשוטי כלי עץ. נמצא שלרבי יוסי, כלים שהם משמשי משמשיו של אדם, בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה, אף שהם פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה. וחילוק זה הוא חילוק אחר מחילוק התורת כהנים, ששם חילק בין משמשי אדם וגם משמשיו, או רק אחד מהם, כנ"ל. אם כן פשטות משמעות התורת כהנים, שאם הפשוטי כלי עץ, רק משמש משמשי אדם בלבד, אינו מקבל טומאה בכל אופן, אף אם עושה שימוש זה תמיד בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה. אבל לקמן יתבאר שיש ראשונים שסוברים שלא פליגי, ורבי יוסי בא להוסיף על התורת כהנים, ושני החילוקים הם אמת.

גמ' בכורות לח.

ואין לו תוך בכלי שטף, דאורייתא בר קבולי טומאה הוא? דומיא דשק בעינן, מה שק מיטלטל מלא וריקן, אף כל מיטלטל מלא וריקן. בהנך דחזו למדרסות.

מכאן שכלי עץ אף שאין לו בית קיבול, אם ראוי למדרס, מקבל טומאה מדאורייתא.

סיכום הסוגיא

1. יש לנו הרבה גמרות שמשמעותם שפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה כלל, הבאתים למעלה בראשונה. הגמ' בכורות מלמדת שפשוטי כלי עץ הראוי למדרס מקבל טומאה מדאורייתא.

2. ומשמעות המג' שם, שרק בכי האי גוונא שייך טומאה דאורייתא לפשוטי כלי עץ, שזה היה המענה לשאלת הגמ', אין לו תוך בר קבולי טומאה.
3. הגמ' מנחות מביא שרבי יוחנן אומר שטבלא המתהפכת של עץ לחד מאן דאמר ודאי מקבל טומאה, ולחד מאן דאמר ספק מקבל טומאה, ומשמעות הגמ' שמדובר על טומאה דאורייתא.
4. הגמ' בבא בתרא משמע שדף של נחתומין של עץ, מקבל טומאה מדרבנן.
5. התורת כהנים דורשת שפשוטי כלי עץ, המשמש אדם וגם משמש משמשי אדם, מקבל טומאה.
6. המשנה בכלים מביא שיטת רבי יוסי, שפשוטי כלי עץ המשמשים משמשי אדם, בין בשעת מלאכה, ובין שלא בעשת מלאכה, מקבלים טומאה.

הראשונים

רש"י

רש"י במנחות שם, מפרש שיטת רבי יוחנן, שהחילוק שבין טבלא המתהפכת ובין שאר פשוטי כלי עץ, הוא, שרוחבה של הטבלא נחשב לבית קיבול. ולכן למאן דאמר מסגרת למטה היתה, איכא למילף שמקבל טומאה, משולחן של בית המקדש, דכתיב ביה, שולחן הטהור. ולמאן דאמר למעלה, אין למילף משולחן של בית המקדש, שהיה לה בית קיבול. אבל עדיין מסופק רבי יוחנן, אף להיהא שיטה, דילמא רוחבה הוא במקום בית קיבול. התוס' שם ובמנחות שם, ובסוכה דף ה., לומדים שלשיטתו מדובר על טומאה דאורייתא. ונראה שהונחו להם הכי, מדדרישנן כנ"ל שולחן הטהור, אם כן לאותו מאן דאמר הוי דאורייתא, וממליא אף לאידך מאן דאמר, שנסתפק רבי יוחנן לשיטתו, בפשטות על אותו טומאה מדובר. רש"י שם גם מביא דמהגמ' בכורות שם, איכא למילף שפשוטי כלי עץ הראויים למדרס, מקבלים טומאה מדאורייתא, אלא שהשיטה שם, מביא שיש ספרים שאין זה ברש"י.

נמצא ששיטת רש"י שפשוטי כלי עץ, הראויים למדרס, מקבלים טומאה מדאורייתא, ושאינם ראויים למדרס, אינם מקבלים טומאה, לפחות מדאורייתא. ואם הכלי רחב, יש שני צדדים לרבי יוחנן שנחשב הרוחב לבית קיבול, וממילא מקבל טומאה מדאורייתא.

אבל יתר המקורות הנ"ל, לא ביאר לן רש"י, הגמ' בבא בתרא, שמשמע שמקבל טומאה מדרבנן, והתורת כהנים, ושיטת רבי יוסי, שיש חילוקים בין אם משמש אדם וגם משמשי אדם, ואם משמש משמשי אדם, בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה. אבל התוס' במנחות פירשו אליבא דמהלך של רש"י, שאיכא למימר שכוונת הגמ' בבא בתרא, שלפחות יש לדף של נחתום טומאה מדרבנן, אבל אפשר שיש לה גם טומאה דאורייתא, וזה תלוי בצדדים של רבי יוחנן דמנחות. והכל מחמת שהכלי רחב, ונחשב לבית קיבול. או שאיכא למימר שזה שהגמ' אומרת שיש לה רק טומאה מדרבנן הוא רק הוה אמינא, אבל למסקנא לא קאי, כי למסקנא באמת אף טומאה מדאורייתא אפשר דאית לה, וכרבי יוחנן.

תוס'

תוס' בבא בתרא סו., ויש מפרשים בתוס' עירובין לא.

מהתוס' ב"ב דף סו. ד"ה ושאיני פשוטי, בשם יש מפרשים, וכן התוס' בעירובין בשם יש מפרשים, מתבאר, (א) פשוטי כלי עץ שאין להם בית קיבול אין מקבלים טומאה אף מדרבנן, חוץ ממה שיתבאר באות ג', ככל הני גמ' הנ"ל שכותבים כדבר פשוט שפשוטי כלי עץ אינם מקבלי טומאה. (ב) אם הכלי רחב, רוחב הכלי נחשב לבית קיבול, לחד מאן דאמר, ולחד מאן דאמר הוי ספק. וזה כוונת רבי יוחנן במנחות, ומדובר על טומאה דאורייתא. (ג) אם הכלי משמש אדם, וגם משמש משמשי אדם, הכלי טמא מדרבנן. ולמדו זאת מהתורה כהנים, וסוברים שהוא רק אסמכתא. ובזה מפרשים הגמ' ב"ב, שדף של נחתומים טמא מדרבנן, שמפרשים משמש אדם וגם משמשי אדם. ברשב"ם שם ד"ה דף של נחתומין, מביא שני פירושים לדף של נחתומים, או שהוא דף שעורך ולש עליו הפת, או שהוא דף ליתן עליו הפת למכור. ולכאורה מהלך זה, ניחא לפי הפירוש הראשון, שהדף שלש עליו, משמשו, וגם משמש העיסה, שהוא משמשי אדם. אבל לכאורה צריך לומר שהוא דף שאינו רחב, שאילו היה רחב, סוברים יש מפרשים אלו, שהוא מקבל טומאה מדאורייתא, לפחות מספק. וזה קצת צריך עיון, שהייתי חושב שהדף שלש עליו הוי דף רחב. אלא ששיעור הרחבות לא ביארו לן התוס', אם כן יכולים לפרש שצריך להיות יותר רחב מהדף שלשים עליו. (ד) אם ראוי למדרס, טמא מדאורייתא, טומאת מדרס, וגם שאר טומאות. ובזה ביארו לן התוס' כל המקורות של סוגיא זו, חוץ משיטת רבי יוסי במשנה כלים. שהתוס' לא מביאים שיטתו, אם כן איכא לספוקי אי סוברים שאין הלכה כמותו, או ששפיר הוי הלכה כמותו, ורק לא דיברו על זה, שלא היה צריך להם לפרש הקושיות שנתקשו שם.

תוס' מנחות דף צו., ותוס' סוכה דף ה., ור"י בתוס' עירובין לא.

התוס' מנחות דף צו: ד"ה לדברי האומר, באי נמי האחרון (והאי נמי הראשונים הם אליבא דמהלך דרש"י, והבאתים לעיל בשיטת רש"י, עיי"ש), וכן התוס' סוכה דף ה. ד"ה מסגרתו, ובעירובין דף לא. ד"ה בפשוטי כלי בשם הר"י, מפרשים קרוב לתוס' ב"ב, אלא שמהפכים יסוד הטמא מדאורייתא, והטמא מדרבנן, כדיבואר. (א) פשוטי כלי עץ שאין להם בית קיבול אין מקבלים טומאה אף מדרבנן, חוץ ממה שיתבאר באות ג', ככל הני גמ' הנ"ל שכותבים כדבר פשוט שפשוטי כלי עץ אינם מקבלי טומאה. (ב) אם הכלי משמש אדם, וגם משמש משמשי אדם, הכלי טמא, ולמדו זאת מהתורה כהנים. וזהו כוונת רבי יוחנן, שהוא מסופק אי דרשת התורה כהנים הוא דרשה גמורה או רק אסמכתא. ולכן רבי יוחנן מביא ראיה אליבא דמאן דאמר למטה היתה, שהוא דרשה גמורה, שיש ראיה משולחן של מקדש שהוא טמא, אף שאין לה בית קיבול. אבל אליבא דמאן דאמר למעלה היתה, אין ראיה מהשולחן, וספיקו נשאר במקומו, אי דרשת התורה כהנים דרשה גמורה או לא. (ג) אם הכלי רחב, רוחב הכלי נחשב לבית קיבול מדרבנן, וזה כוונת הגמ' ב"ב. ולפי פירוש זה, התוס' כותבים שצריך לפרש שדף של נחתומין, אינו משמש אדם ומשמשי, אלא לכאורה רק משמש משמשי אדם. וזה ניחא לפי הפירוש של הרשב"ם השני שהוא דף ליתן עליו הפת למכור. (ד) אם ראוי למדרס טמא מדאורייתא.

התוס' הנ"ל כותבים מהלך שני, שאם נאמר שזה שהגמ' ב"ב אומרת שדף של נחתומין טמא מדרבנן, היא הוה אמינא, אבל למסקנא לא קאי, אם כן לא נצטרך לומר החילוק הג' הנ"ל, דהיינו שאין צריך לחלק בין כלי רחב, לאינו רחב. אלא כל החילוק הוא חילוקו של התורה כהנים, אי משמש אדם וגם משמשי, או רק אחד מהם. אי משמשת שניהם טמאה אפשר מדאורייתא, ואי אין משמשת שניהם, אין טמאה כלל.

התרומת הדשן סימן צ', כותב שלפי שיטת התוס' בב"ב, שלומדים שדין של התורה כהנים הוא ודאי רק אסמכתא, אם כן מוכח שאין לסולם שום טומאה, אף מדרבנן. שהתורה כהנים אומרת בפירוש שיצא סולם שרק משמש אדם, וכל הדיון של התורה כהנים לשיטה זו, הוא על טומאה דרבנן, ועל כרחק שסולם אינו טומאה אף מדרבנן. אבל לפי שיטת הר"י, שכנ"ל לומד שספיקת רבי יוחנן, שהתורה כהנים הוא דרשה גמורה, התרומת הדשן כותב ז"ל, ולפ"י התם היינו יכולים לומר דאית ליה דיש טומאה מדרבנן, עכ"ל. ובסוף דבריו התרומת הדשן כותב, שהמקדק בתוס' יראה שאין מוכח כלל לומר שיסבור אף הר"י שיש לו טומאה דרבנן.

ולכאורה צריך ביאור קצת, שהרי הר"י והתוס' שסוברים שהתורה כהנים, הוא אפשר דין דאורייתא, מתרצים שזה שהגמ' ב"ב אומרת שדף של נחתומים הוא רק דרבנן, הוא משום שאין דף של נחתומים משמש אדם ומשמשיו, ולכן אין לה טומאה דאורייתא, והטעם שהוא טמא מדרבנן, הוא משום שיש לדף רחבות והוי כבית קיבול. אם כן משמע שרק בכעין זה שיש לכלי רחבות איכא טומאה דרבנן, אבל סולם שאין לו רחבות, לא. ולכאורה זה גם כוונתו בסוף דבריו, שאין מוכח כלל לומר שיסבור שיש לו טומאה מדרבנן, אבל צריך הסבר, במה נסתפק כלל. אבל באמת באמצע דבריו שם, כותב ז"ל, אבל כגון סולם דאפי' אי מטמא מדרס, מדרבנן, וכו', עכ"ל. אם כן נראה שספיקו, שאף שבודאי אין שום טומאה מדרבנן לר"י, חוץ מאם יש לכלי רחבות. אבל על סולם שדורסים עליו, אף שמדאורייתא לא נחשב דריסה זו, לטומאות כלי הראוי למדרס, וכמו שהביא שם מהתוס', שאין זה נחשב לעשויים להנאת מדרס, אבל אולי מדרבנן טמא מדרס, כיון שהוא קרוב למדרס. ואף על זה מסיק שאף שאין ראיה מוכרחת שהר"י יסבור שאין בו שום טומאה, אבל אין שום רמז לזה בתוס', אדרבה רק כתבו התוס' שיש צד טומאה מדרבנן, מצד רחבות הכלי, אבל דרבנן אחר לא מצאנו.

שיטת הרשב"א

כמהלך הזה של תוס' מנחות וסוכה הנ"ל, נראה שגם סבר הרשב"א בתשובה, חלק א' סימן קצה. ששם כותב שהיכא משמש אדם ומשמשיו, מקבל טומאה מדאורייתא, והיכא שרק משמש אחד מהם, רק מקבל טומאה מדרבנן. אלא ששם אינו כותב החילוק של רחבות הכלי. אבל לכאורה לא יחלוק על כל הגמרות המפורשים שפשוטי כלי עץ אין מקבלים טומאה אף מדרבנן, ואם כן יוכרח לחלק כדחילקו התוס' בזה, בין דף רחב לאינו רחב. אמנם בחידושי הרשב"א סוכה דף יב: (ומביאו הגר"א תרכ"ט סעיף ז', בשם הרשב"א), כתב איפכא ממה שכתב בתשובה, ששם כתב שהתורה כהנים הוא רק אסמכתא. אלא שהרבה אומרים שחידושי הרשב"א על סוכה באמת הם חידושי הריטב"א, וכן כתב החזון איש סימן קמג' אות ב' על דברי הגר"א בהביאו את הדברים בשם הרשב"א, (ועיין בהקדמת חידושי הריטב"א על סוכה ממכון רב קוק).

ובתשובה הנ"ל כתב שלפי זה, סולם הוי פשוטי כלי עץ שאינו מקבל טומאה, היכי שנעשה בלי בית קיבול, כגון ששליבותיו קבועות על ירכותיו, וכדאיתא בתורה כהנים. ורק היכא שנעשה עם בית קיבול, שירכותיו נקובים לקבל השליבות, מקבל טומאה, דהוי בית קיבול העשוי למלאות, ושמיה בית קיבול. ועיין שם שמביא שהרמב"ם חולק וסובר שלא הוי בית קיבול, אולם הוא מקשה עליו, ומדחה ראיית הרמב"ם. ובמקום אחר נחזור לבאר מחלוקת זו, אם בית קיבול העשוי למלאות הוי בית קיבול או לא, בע"ה.

ובתשובה חלק א סימן תתכ"ח, הרשב"א כותב עוד על סולם שהיו טובלים עליו. זה לשונו, שאלת מקוה מים חיים, ויורדים בו דרך שליבות של סולם של עץ. וגשמים מתגברין ואי אפשר לו לירד ולטבול בקרקעיתו של מקוה. מה הוא לטבול על גבי השליבות?

תשובה הא ודאי צריכה רבה. לפי שאמרו בפרק בתרא דנדה (דף פ') אמר רבא אשה לא תעמוד על גבי כלי חרש וטבול. סבר רב כהנא למימר טעמא מאי משום גזירת מרחצאות. אם אתה מתיר לה כן, תבוא לטבול במרחץ, בכלים. ואמר ליה רב חנן מנהרדעא דהתם לאו משום גזירת מרחצאות, אלא דבעיתא, כלומר שמתפחדת שמא תפול, ולא תטבול יפה. והראב"ד ז"ל כתב, דעל גבי כלי חרש, או אפילו על גבי סילת', דהיינו בקעת של עץ, לא תטבול לכתחלה. אבל אם עברה וטבלה עלתה לה טבילה. משום דכלי חרש, הואיל ואינו ראוי למדרסות, אין בהם משום גזירת מרחצאות. אבל על גבי כלי עץ, אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה, ואפילו על גבי פשוטי כלי עץ. דהתם איכא טפי משום גזירת מרחצאות, לפי שמטמא אפילו מגבה, במדרסות. ותנן במסכת מקואות (פ"ה משנה ב'), מעיין שהעבירו על גבי כלים, או על גבי ספסל. אלמא אפילו על גבי ספסל, איכא משום גזירת מרחצאות, אף על פי שקבעוהו בכותלי המקוה. שהכלים אינם יוצאים מתורת כלים, מחמת שקבועין, לאחר שנעשו קודם קביעותם. ואין /נ"ל ויש/ לחוש לזה, ולעשות במקומו מדרגה של אבנים, ותהיה המדרגה רחבה ארבעה, מקום הנחת הרגל, כדי שיעור מקום לבל תפחד ליפול ממנה, עכ"ל.

יש על תשובה זו ריבוי דברים בפוסקים ביו"ד סימן קצח' סעיף לא, וכאן אביא רק מקצת מדבריהם הנוגעים לענינו, בקיצור. חד מהדברים שצריך ביאור, ששני תשובות הרשב"א נראים כסותרים. ששניהם מדברים על טומאת סולם, ובסימן קצה' כתב שהוא טהור, בתנאי שאין שם בית קיבול, ובסימן תתכח' כתב שהוא טמא. הב"ח שם ס"ק כט' כתב שמבואר שגם בסימן תתכח' הרשב"א מדבר על סולם שיש לו בית קיבול, וכמו שכתב בסימן קצה'. ובזה מחלק בין היכא שחקקו ולסוף קבעו (שעשה הסולם ואחר כך חיברו), ובין היכא שקבעו ואחר כך חקקו (שחיבר דפים למקוה ורק אחר כך עשה בהם בית קיבול). עיי"ש, כתבתי דבריו בקיצור עם קצת ביאור מדילי. והיסכם לב"ח הסידרי טהרה שם ס"ק סו'.

ועיי"ש שהסידרי טהרה ביאר, שאף אם סולם שאין לו בית קיבול, היה מקבל טומאת מדרס מדרבנן, וכהצד של התרומת הדשן הנ"ל, מכל מקום אף אם חקקו ואחר כך קבעו, היה בטל, וכמו שאמר הגמ' ב"ב בתחילה, שדף של נחתומים של עץ שהוא טמא מדרבנן, אף אם חקקו ולבסוף קבעו, נחשב כקרקע, עיי"ש שמביא עוד ראיות. ולכן כנ"ל הסכים לב"ח, שעל כרחק הרשב"א דיבר על סולם שהיה לו בית קיבול, שהוא טמא מדאורייתא. ובזה איכא לחלק בין קבעו ולבסוף חקקו, ובין חקקו ולבסוף קבעו. וכמו שמחלק הגמ' ב"ב אחר כך, לגבי מקוה כשרה, שהרבו בה מים שאובים הפוסלים המקוה מדרבנן, ועשו זאת בכלי שמקבל טומאה מדאורייתא. על זה הגמ' מחלקת שאם חקקו ולבסוף קבעו פוסלת המקוה, אבל לא אם קבעו ולבסוף חקקו. אם כן גם לגבי טבילה על גבי סולם שיש לה בית קיבול, שמקבל טומאה מדאורייתא, איכא לחלק בהכי, שטבילה על גבה היא גזירה דרבנן, אטו טבילה במרחצאות.

ועיי"ש שמקשה על הש"ך שם ס"ק מה', שנראה מדברי הש"ך שמפרש שהרשב"א מדבר בענין שהיה סולם תחילה ואחר כך קבעו, ועל זה מקשה כנ"ל שאף בענין זה הוא טהור בכל ענין. ואולי אפשר לומר שכוונת הש"ך שלקחו שליבות שמקודם היו עשויים למדרס גמור, וממילא כבר היו ראויים לקבל טומאה מדאורייתא, וקבעום במקוה. אבל אין הכי נמי לא כיון הש"ך לומר שאם לקחו סולם שאין בו בית קיבול, וקבעום למקוה שהיה מקבל טומאה.

מכל מקום מבואר שהב"ח והסדרי טהרה, סברו כדבר פשוט, שכמו שאין סולם נחשב לראוי למדרס, מחמת הטעם שכתבו התוס' במנחות דף לא. ד"ה שידה סוף הדיבור, ומביאו התרומת הדשן הנ"ל, שאין עשוי להנאת מדרס, אלא לעלות ולירד בו. הוא הדין סולם שנעשה לטבול עליו, לא נחשב להנאת מדרס, רק לטבול עליו. וכן כתב בהדיא בתשובת שארית יוסף סימן ס', שמביא הש"ך שם. ולכן הב"ח וסדרי טהרה כתבו פירושם ברשב"א, והקשו על השולחן ערוך שם שמשמעותו שלא פירש תשובת הרשב"א הכי. שז"ל השולחן ערוך שם, אין טובלין בכלים. לפיכך אם היה טיט במקום שטובלת, לא תעמוד על גבי כלי עץ שמקבלין טומאה מגבן, ולא על גבי נסרים שראויים למדרסות, ולא על שום כלי הראוי למדרס וטבול, משום גזירת מרחצאות של כלים. עברה וטבלה, לא עלתה לה טבילה. וכו'. ולפי זה מקוה שיש בו שליכות (פי' מדרגות) של עץ, אם טבלה על גבי השליכות (אפילו אם הם מחוברים לכותלי המקוה) (תשובת הרשב"א) לא עלתה לה טבילה דפשוטי כלי עץ הם, וצריך לעשות במקומן מדרגה של אבנים, עכ"ל. הרי פירש שהטעם שהשליכות מקבל טומאה, ולכן לא עלתה לה טבילה, הוא מחמת שהם פשוטי כלי עץ. אם כל על כרחך, לא פירש כוונת הרשב"א כהב"ח ודעימיה, שאדרבה להב"ח אם מדובר על פשוטי כלי עץ, באמת לא היה טמא, וכן כתב הב"ח שם שחולק מחמת זה על פיסקו של המחבר.

אמנם זה לשון הביאור הגר"א שם ס"ק לג', דפשוטי כ"ע הם. ור"ל דחזי למדרסות, כנ"ל, משא"כ באבנים, וכ"ח. אבל בלא"ה, אף על גב דאמרינן שם ס"ו א', דמטמא מדרבנן. כבר פי' בתוס' שם, בד"ה ושאני כו', ובפ"ק דסוכה (ה' א'), וש"מ, דוקא במשמש אדם ומשמש אדם, לאפוקי סולם, וכמ"ש בת"כ, הביאו תוס' שם ושם, עכ"ל. ולכאורה לפרש דברי הגר"א בזה, מוכרחים לומר שסובר שיש לחלק בין סולם שבו דיבר התורה כהנים, שעליו נאמר שאין מקבל טומאה, ואף לא טומאת מדרס, ובין סולם זה שטובלים עליו. שהגר"א מפרש שכוונת המחבר באומרו, דפשוטי כלי עץ הם, היינו לומר שלכן ראויים לקבל טומאת מדרס, ולאפוקי כלי חרס. ועל זה ממשיך הגר"א לומר שבלאו הכי אין לפשוטי כלי עץ, שאין משמש אדם ומשמשו, אף טומאה מדרבנן, וכמו שכתבו התוס' לגבי סולם. וזה נראה שסותר עצמו מיניה וביה, שעל סולם אנו מדברים, ופתח בה דחזי למדרסות. אלא על כרחך לומר שסבר הגר"א שאיכא לחלק בין סולם שעולים ויורדים בו, ובין סולם שטובלים עליו. שעל סולם שטובלים עליו, נעשה לעמוד עליו, וזה נחשב להנאת מדרס.

ולכאורה פירש זה עלה יפה בלשון תשובת הרשב"א שכתב כנ"ל, ואפילו על גבי פשוטי כלי עץ. דהתם איכא טפי משום גזירת מרחצאות, לפי שמטמא אפילו מגבה, במדרסות, עכ"ל. שלפי פירוש הגר"א, הרשב"א מביא זה, שעל זה מדובר השאלה שנשאל עליו. אבל לפי פירוש הב"ח, צריך לומר שרק מביא לשון הראב"ד להבנת הדין, אבל אין מילות אלו שייכים להשאלה שנשאל עליו. שהוא נשאל על כלי עץ שאין ראוי למדרס, אבל יש לו בית קיבול, ולכן הוא טמא.

והערוך השולחן שם סעיף עג', כתב מעין מהלך זה, אבל בענין אחר. ז"ל, [וברפ"ד דכלים כתב הרמב"ם דכלי עץ שאינו עשוי לקבלה, ועשוי לתשמיש אדם בלבד כגון הסולם, טהור, גם מדרבנן, ע"ש. והרי עשוי למדרס? ואפשר לחלק, בין שליכות קצרות, כסתם סולם, ובין שליכות רחבות, דדורסים עליהם בטוב, וצ"ע ודו"ק], עכ"ל. ותימה עליו שלא הביא טעם שכתבו התוס' והתרומת הדשן, שסולם לא נעשה להנאת מדרס, מאחר שרק נעשה לעלות ולירד עליו. ולכאורה אין המשמעות כדכתב הוא שהם קצרים, אלא שלא נעשו להנאת עמידה, רק לעלות בהם. ולפי זה לכאורה אין חילוק בין אם הם רחבים או קצרים, אם לא שתשמיש הסולם משתנה היכא שהם רחבים, שאז משתמשים עליו גם בעמידה על השליכות.

שיטת הריטב"א

הריטב"א דף יב: (כנ"ל גם הודפס בחידושי הרשב"א, עיין לעיל שבאמת הוא דברי הריטב"א, וגם דברים אלו הביא הגר"א הנ"ל בשם הרשב"א), מקשה הקושיות של הבעלי התוס', שמזה שמותר לסכך בחיצים זכרים, מוכח שאין פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה כלל אף מדרבנן, אבל הגמ' ב"ב איתא שמקבל טומאה מדרבנן, ובבכורות איתא שיש שמקבל מדאורייתא. וכתב לתרץ זאת, מהלך, שהיא במקצת כהתוס' ב"ב (שהתורה כהנים היא רק אסמכתא), ובמקצת דלא כדבריהם (שאינן לו שום טומאה מדאורייתא ואף לא מדרבנן לכלי שהוא רחב), וכדיבואר עוד.

ז"ל, ועיקרן של דברים כך הוא כמו שפירש ר"י ז"ל, שכל פשוטי כלי עץ, שראויין למדרס וייחדם למדרס מקבלין כל טומאה שבעולם, ואפילו להיות אב הטומאה. והיינו ההיא דבבא קמא, ואמרינן בפרק אלו מומין (בכורות ל"ח א'), התם דחזו למדרסות, והיינו דאמרינן (לק' כ' א') כל המטמא מדרס מטמא טמא מת. אבל כל היכא דלא חזו למדרסות, אי נמי, דחזו למדרסות, ולא ייחדינהו למדרסות, לית ליה טומאה מדאורייתא כלל. אבל מדרבנן, אם הם כלים משמשינן אדם בגופו ומשמשי משמשינן, כגון שלחן ודף של לישא וכיוצא בהם, מטמו מדרבנן, כולהו טומאות, לבר מטומאת מדרס, ואינם נעשים אב הטומאה. ומאי דאמרינן בספרא, כל כלי עץ, הדף והשלחן, מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. דהא אמרינן התם (מנחות צ"ו ב') השלחן הטהור מכלל דאיכא טמא, ומפרשינן טעמא משום מסגרתו, הא לאו הכי הוה ליה פשוטי כלי עץ, וטהורין מדאורייתא. אלא ודאי דהא כדאמרן, דמדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכן בכל מקראות שנאמרו בענין זה. וכל היכא דפשוטי כלי עץ, אינם משמשי אדם בגופו, ולא משמשי משמשינן, אפילו מדרבנן אינם מקבלים טומאה, והיינו כולה פרקין, והנה אמת הנה נכון מפי מורי רבנו נר"ו, עכ"ל.

מבואר שלמד קרוב לתוס' ב"ב, שדרשת התורה כהנים הוא ודאי אסמכתא. וכותב כעין ראיית התוס' שם, מהגמ' מנחות, אלא שהתוס' פירשו ראייתם מדנסתפק רבי יוחנן, שמא אין מקבל טומאה מדאורייתא, למאן דאמר מסגרתו למעלה, איכא למידק שדרשת התורה כהנים היא אסמכתא. ונראה שצריך לומר שזה גם כוונת הריטב"א, אף שלא פירש דבריו כל כך, ודוק. אבל בזה הריטב"א שונה לגמרי מהתוס' שם, שהם סיימו שהצדדים של רבי יוחנן שיש לשולחן טומאה מדאורייתא, היא כמו שפירש רש"י, שהוא מחמת רחבת הכלי. אבל הריטב"א לא כתב שום דבר על רחבת הכלי, אלא כתב שאם אין משמש שניהם, אין לא טומאה כלל. וצריך עיון איך פירש צדדי רבי יוחנן שם, שיש לשולחן טומאה מדאורייתא. ולכאורה איכא למימר שסבר שהעיקר כמאן דאמר מסגרתו למעלה היתה, וממילא היתה לה בית קיבול. וספיקת רבי יוחנן לאותה שיטה היא רק ספק מדרבנן, וכמו שכתבתי לעיל מהלך זו. ועוד צריך עיון שהוא הביא דברים אלו בשם הר"י, ואילו הר"י בתוס' עירובין סבר שיש טומאה דרבנן על כלי רחב, וכמו התוס' דסוכה ומנחות, ואילו על טומאה מחמת משמשים לא דיבר הר"י מפורש, אבל מסתמא יסבור בזה כהתוס' הנ"ל.

שיטת ר"ת

התוס' הנ"ל (מנחות וסוכה), מביאים שיטת ר"ת. ר"ת למד ספיקת רבי יוחנן במנחות, אם נאמר שכלי קיבול שהוא למטה, בכעין שאם נהפוך הכלי, יעשה בית קיבול למעלה, אי נחשב לבית קיבול או לא.

אם כן נראה ששיטת ר"ת, שפשוטי כלי עץ אין מקבלים טומאה מדאורייתא כלל, ככל הני גמ' הנ"ל שמשמעותם הכי. והגמ' מנחות אין ראייה כלל, שרק שואלת בבית קיבול המתהפך אי שמיה בית קיבול. אבל לא ביאר ר"ת כיצד למד הגמ' ב"ב, שאומרת שאיכא טומאה מדרבנן בפשוטי כלי עץ. ור"ת מביא גמ' זו לראיה שאין פשוטי כלי עץ מקבלים טומאה מדאורייתא, אם כן משמע שלא סבר לומר שהוא רק הוה אמינא שאין ללמוד הימנו. ואפשר שילמוד בזה שרחבות הכלי נחשב לבית קיבול מדרבנן, או שילמוד שבאמת הוא רק הוה אמינא ובאמת אין שום טומאה לפשוטי כלי עץ, ורק הוכיח מההוה אמינא שבודאי אין טמאים מדאורייתא.

התוס' שם ושם נתקשו בפירושו של ר"ת, ומחמת קושייתם דוחים פירושו. שלפי פירושו יוצא שמסגרת השולחן היה קבוע בשולחן או למעלה או למטה. ואילו בגמ' סוכה דף ה., מבואר שמסגרת השולחן רק הוה תכשיט לשולחן, אליבא דמאן דאמר למעלה היתה. אבל למאן דאמר למטה, לא הוה תכשיט השולחן. ולפי ר"ת שגם למאן דאמר למטה היתה, היתה קבוע בשולחן, לכאורה אף לשיטתו הוה תכשיט כלי.

שיטת הרשב"ם

הרשב"ם בב"ב שם ד"ה לעולם רבי אליעזר, כותב שאין טומאה לפשוטי כלי עץ, והגמ' שאומרת שאיכא טומאה דרבנן, הוא רק הוה אמינא ולמסקנא לא קאי. אם כן משמעותו שלמד שאין שום טומאה שייך לפשוטי כלי עץ, חוץ מאם ראוי למדרס. אבל לא ביאר לן הרשב"ם איך למד הגמ' מנחות בצדדיו של רבי יוחנן, שאיכא טומאה דאורייתא לשלחן. ואפשר שלמד כמו ר"ת שמדובר בבית קיבול המתהפכת.

הרמב"ם

הלכות כלים פרק א הלכה י

כלי עץ וכלי עור וכלי עצם מקבליהן, כגון העריבה והחמת וכיוצא בהן, מקבלין טומאה, מדברי תורה. אבל פשוטיהן, כגון הלוחות והכסא והעזר שאוכלין עליו, וכיוצא בהן, אינן מקבלין טומאה, אלא מדברי סופרים. שנאמר, מכל כלי עץ, מפי השמועה למדו, מה שק שיש לו בית קבול, אף כל שיש לו בית קבול. וכלי עצם ככלי עץ לכל דבר. בד"א שטומאת פשוטיהן מדברי סופרים, בשאר טומאות, חוץ מטומאת מדרס, אבל במדרס הזב וחביריו, מתטמאין מן התורה. שנאמר, כל המשכב אשר ישכב, כל העשוי למשכב, או למרכב, כמו שביארנו. וכן כלי זכוכית העשוי למשכב, מתטמא במדרס מדבריהן.

הכסף משנה שם מפרש שזה שאמר הרמב"ם שפשוטי כלי עץ טמאים מדרבנן, ונתן דוגמאות של לוחות ועזר שאוכלין עליו, הוא לרמז לן שלא כל פשוטי כלי עץ טמא, אלא אלו שביארם הרמב"ם בפרק ד', המובא בסמוך.

הלכות כלים פרק ד הלכה א

שלש מדות בכלי עץ, שאינן עשויין לקבלה; כל כלי עץ העשוי לתשמיש אדם בלבד, כגון הסולם טהור, ואינו מקבל טומאה כלל, ולא רבוהו חכמים לטומאה. וכל כלי עץ העשוי לתשמיש הכלים והאדם, כגון השלחן והטבלא והמטה וכיוצא בהן, מקבלין טומאה. ומניין שהן לתשמיש אדם, ותשמיש משמשו, שהרי מניח הקערות על השלחן, והכוסות על הטבלא, והמצעות על המטה. וכל כלי עץ, העשוי לתשמיש הכלים בלבד, שהרי הוא משמש משמשי אדם, אם לא היה משמש את הכלים אלא בשעת מלאכה בלבד, הרי זה טהור מכלום. כגון, מנורה של עץ, שמשמשת הנר

בשעת הדלקה, וכן, והוא כלי שמניחין תחת הכלים בשעת מלאכה, והדפוסין כולן. ואם היה משמש את הכלים בשעת מלאכה, ושלא בשעת מלאכה, ה"ז מקבל טומאה. וכו'.

מזה שפסק הרמב"ם בפרק א, שאין שום טומאה דאורייתא על פשוטי כלי עץ, חוץ מטומאת מדרס, לכאורה מגלה לן שכל החילוקים שכתב בפרק ד', שמקבל טומאה, כוונתו לטומאה מדרבנן. וזה כמו שהתחיל ההלכה שפשוטי כלי עץ שרק משמשין אדם, אין מקבלים שום טומאה, ולא רבוהו חכמים לטומאה. ועל זה ממשיך שאר ההלכה, שאם עשוי לשמש אדם וכלים, אז רבוהו חכמים לטומאה.

הרמב"ם בפירוש המשנה כלים פרק טז' משנה ז, ביאר את מקורו של הלכה זו. שם ביאר שיצא לו מהתורה כוהנים ביחד אם שיטת רבי יוסי של המשנה כלים שם. וסבר שלא פליגי אהדדי, אלא רבי יוסי מוסיף על התורה כהנים, ומביא שם שכך הוא בתוספתא דכלים.

אם כן נראה שיצא לן שיטת הרמב"ם, (א) כלי המשמש אדם לחוד, אינו מקבל טומאה, וכן אם משמש כלים לחוד, ורק בשעת מלאכה, אינם מקבלים טומאה. (ב) אם משמש אדם וכלים מקבל טומאה מדרבנן, וכן אם משמש כלים לחוד, ומשמש בין בשעת מלאכה ובין שלא בשעת מלאכה, מקבל טומאה מדרבנן. (ג) כל פשוטי כלי עץ העשויים למדרס, מקבלים טומאת מדרס מדאורייתא. (ד) אין שום נפקא מיניה לרמב"ם בין אם הכלי רחב או קצר.

נמצא שביאר לן הרמב"ם איך למד התורה כהנים, והמשנה כלים, ונראה שיצא לו שהם רק אסמכתא, מהגמ' ב"ב הנ"ל. ופירש שדף של נחתומים הוא משמש אדם וכלים, וכדפירשוהו התוס' ב"ב, וגם שאר התוס' היה להם צד זה. אבל לא ביאר לן הרמב"ם כיצד למד הגמ' במנחות, וצדדי רבי יוחנן שם, שטבלא המתהפכת טמאה, וכן"ל בכל התוס' נקטו כדבר פשוט שכוונת רבי יוחנן לטומאה דאורייתא. ואיכא כמה צדדים שנוכל לפרש שיטת הרמב"ם בזה. או שלמד כר"ת, וממילא שם הוי בית קיבול, אלא שהיא הפוכה לחד מאן דאמר. או אפשר שפוסק שמסגרתו למעלה היתה, ואין ראייה מהפסוק שולחן הטהור, ואם כן אפשר לפרש שספיקת רבי יוחנן לאותה שיטה, הוא רק ספק דרבנן. או, שלמד שגם דרשת שולחן הטהור, הוא רק אסמכתא. וצריך עוד עיון לברר מה סבר הרמב"ם בזה.

הפוסקים

טור ושולחן ערוך סימן תרכט' סעיף ב

וכן דבר שמקבל טומאה, כגון שפודין וארוכות המטה, וכל הכלים, אין מסככין בהם, ואפילו אם נשברו, שלא נשאר בהם שיעור קבלת טומאה.

וכתב הב"י עלה ז"ל, ומ"ש וכן כל דבר שמקבל טומאה, כגון שפודין, וארוכות המטה. פשוט שם במשנה (טו.), ומשמע דבשפודין של עץ איירי, דאי בשל מתכות, תיפוק ליה מפני שאין גידולו מן הארץ, עכ"ל. והב"ח כתב לתרץ קושיתו ז"ל, כתב בית יוסף, וכו', ואפשר דמיירי אף בשפודין של מתכת, שהבית יד שלהן של עץ, ולא ה"ל בית קיבול, אלא כעין חיצים זכרים, דאין מכסין אף בעץ שבהם, בשביל השפוד שהוא מקבל טומאה, בין שהשפוד שלם או נשבר, עכ"ל. וכזה כתב גם המחצית השקל שם ס"ק א', והקרבן נתנאל.

הט"ז שם ס"ק ד' העתיק לשון הב"י, ולא כתב עליו שום דבר, אבל המ"א שם ס"ק א' נראה שחולק על הב"י. ז"ל המ"א, של ברזל, אבל של עץ, אין מקבלין טומא, אפי' מדרבנן, כמו חצים זכרים, דפשוטי כלי עץ נינהו. וע' בתו' דף ה', וא"כ הוא משנה שא"צ. ובב"י כ' דמיירי בשל עץ, וצ"ע,

עכ"ל. וכן הגר"א נראה שסבר דלא כהב"י, שעל מה שפסק השולחן ערוך שם סעיף א', שפסול לסכך במיני מתכות, כתב הגר"א ז"ל, מתני' שם ט"ו א', בשפודין, ועמ"א ס"ק א', עכ"ל. הרי כתב שמקור פסול מתכות הוא משפודין, וכמו שפירש המ"א, שהם של מתכת.

אבל האליה רבה כתב שם ס"ק א', ז"ל, שפודין של עץ וכו'. כ"כ ב"י. ואף דפשוטי כלי עץ אין מקבל טומאה, מכל מקום נ"ל דמדרבנן אסור, וגרע מחיצים זכרים בסעיף ג', עכ"ל. אבל לא פירש דבריו אמאי מקבלים טומאה מדרבנן, ובמה גרע מחיצים זכרים. אבל הפרי מגדים על הט"ז ומ"א הנ"ל, פירש כוונתו. ז"ל באשל אברהם, ועיין אליה רבה [ס"ק א'] דיל"ל מדרבנן טמאין יותר מחיצין זכרים, וצ"ע. והר"מ ז"ל, והר"ע ברטנורא, בפירוש המשנה [שם פ"א משנה ח] המקרה בשפודין, ברזל פירשו, ורש"י עירובין ט"ו ב' [ד"ה שפודין] פירש שפודין וארוכות כלים הם. ויש לומר, מדרבנן הוה תשמיש אדם, ותשמיש משמשיו, באולי. עיין ר"מ ז"ל פרק ד' מכלים הלכה א'. ושולחן כהאי גוונא מדרבנן, ושפוד עץ נמי י"ל, מניח עליו אוכל לצלות, וגם תוחב לפעמים בראשו צלי שיש בו שומן, וכיוצא, וטמא מדרבנן. ודרשא דספרא [שמיני פ"ז פרשתא ו הלכה ד] אסמכתא. ועיין תוספות סוכה ה' א' [שם], עכ"ל.

והמשנה ברורה הביא כל זה שם ס"ק ה', שפודין - של מתכות, אבל של עץ אין מקבלין טומאה, אפילו מדרבנן, כמו חיצים זכרים דס"ג, דפשוטי כלי עץ נינהו, ומותר לסכך בהן. וא"כ דמיירי בשל מתכות, הוא משנה שאינה צריכה, דהא בלא"ה אין מסככין, דהא אינו צומח מן הארץ [מ"א]. והאחרונים יישבו קושיתו דמיירי בשל עץ ובראשי השפודין יש קצת ברזל, וכה"ג גם העץ מקבל טומאה ע"י הברזל שבראשו. אכן כיון דעיקר הסכך הוא מן השפוד שהוא של עץ שהוא צומח מן הארץ, וא"צ לברזל לצורך הסכך, הו"א דמותר לסכך בו, קמ"ל, דפסול הואיל ומקבל טומאה ע"י הברזל, עכ"ל. ובשער הציון ס"ק ב' כתב, קרבן נתנאל ומחצית השקל, אבל לעצם דינו של המגן אברהם מודים, וכן מוכח מב"ח והגר"א. אכן באליה רבה, ופרי מגדים, מצדדים דאפשר דטמא מדרבנן, מטעם דהוא תשמיש אדם ותשמיש משמשיו, באולי, שמניח עליו אוכל לצלות, וגם תוחב לפעמים בראשו צלי שיש בו שומן, עיין שם, עכ"ל.

משמעות המשנה ברורה שפוסק דלא כהב"י והאליה רבה והפרי מגדים, שלא הביא דבריהם במשנה ברורה, ובשער הציון פירש שהוא משום שהרבה אחרונים חולקים על דבריהם ומסכימים למ"א שאין שפוד מקבל טומאה. ורק מביא השער הציון בסוף דבריו שיש החולקים ומיישבים דברי הב"י, אבל כנראה שלא פסק כמותם מדלא הביא דבריהם להלכה במשנה ברורה. אבל נראה שאין שום ראיה מכאן שהמשנה ברורה פוסק להלכה, שאין לחשוש לשיטות בראשונים שסוברים, שכלי שהוא תשמיש אדם וגם תשמישיו, מקבל טומאה, וממילא אין לסכך בו. שהיה נראה שרק לגבי שפוד הדברים אמורים, ששפוד בעיקר הוא רק תשמיש משמשיו של אדם, רק הפרי מגדים כותב שאולי אפשר לומר שגם נחשב לתשמיש אדם, כיון שלפעמים יקרה שיתחוב בראשו צלי שיש בו שומן. אבל אם יש כלי שנעשה לשמש אדם וגם משמשיו, לעולם אימא לך שכל הפוסקים הנ"ל יודו שאין לסכך בו. ובע"ה נמשיך לעיין בזה כשנביא עוד דברי הפוסקים בענין זה.

המגן אברהם שם סוף ס"ק יא'

ז"ל, ודע דכל כלי עץ הרחב קצת, וראוי להניח עליו דבר מקבל טומא', דדמי לבית קבול, כ"כ התוס' דף ה'. וא"כ אין להניח מרא ומגריפה על הסוכה, אפי' נשברה, עכ"ל. ובבכורי יעקב שם ס"ק יד', משיג על המגן אברהם במה שהחמיר אף אם נשברה. ששם כותב שמאחר שפסול סיכוך בשבר

כלי הוא רק דרבנן, וגם פסול מעמיד הוא רק דרבנן, הוי גזירה לגזירה, לפסול להעמיד הסכך בשבר כלי. וממשיך שאף אם ננקוט כהב"ח שפסול מעמיד הוא פסול דאורייתא, עדיין יש להקל בשבר מרא ומגריפה, דעדיין הוי גזירה לגזירה. ז"ל, מכל מקום הוי ליה גזירה לגזירה, במרא ומגריפה שבורים, דלפי המבואר בתוס', פשוטי כלי עץ המקבלים קצת, אינן מקבלין טומאה אלא מדרבנן, אפילו שלמין. ואם כן בשבורים, הוה ליה גזירה לגזירה, ולכן לענ"ד, לעת הצורך יש להקל, נגד דעת המ"א והט"ז, עכ"ל. וכוונת הבכורי יעקב באמרו שלתוס' כלי הרחב קצת אינו טמא אלא מדרבנן, הוא לתוס' שמביא המ"א שהוא התוס' סוכה דף ה. אבל צריך עיון שאף שאמת הוא ששם וגם במנחות כתבו הכי, אבל בב"ב, ובעירובין לחד פירש, כתבו שהוא טומאה דאורייתא, וכמו שנתבאר לעיל בארוכה.

הנתיב חיים גם כן השיג על המ"א, מטעם אחר, ז"ל, ואני אומר, שתירוצן זה של תוספות ליתא לדידן, דהתוספתא דכלים [בבא מציעא פ"ו הלכה ג] ופסקה הרמב"ם פרק ד' מהלכות כלים [הלכה א], ג' מדות [בכלי] עץ שאינם עשויין לקבלה, (מביא הג' חילוקים שפסקם הרמב"ם) וכו'. ואם נאמר שכלי עץ שמשמש אדם וכלים מטמאין מדאורייתא, ודף של נחתומין אינו דומה לשולחן וטבלא, ועל כל פנים מדרבנן מטמא כיון שהדף רחב קצת להניח דבר עליו, וכמו שכתבו תוספות בתירוץ קמא, א"כ הוי ליה להרמב"ם למיחשב ד' מדות בכלים. והרמב"ם דקדק כלי עץ העשוי לתשמיש אדם וכלים, אבל הני נסרים משופין שמסכך בהן, אינם עשויים לתשמיש אדם וכלים, משום הכי אינם מקבלים טומאה אפילו מדרבנן. ולפי זה אין על המגריפה שום טומאה, דהא כלי עץ המשמש אדם הוא כמו סולם ומנורה, עכ"ל. וכתב עליו המחצית השקל שם ז"ל, ולא ידעתי מה השיג עליו בספר נתיב חיים, עכ"ל. ונראה שכוונתו שהנתיב חיים משיג שלא קיי"ל כתירוץ זו של התוס', מחמת שהתוספתא והרמב"ם פוסק כמותה, סוברים שרק ג' חילוקים יש. ועל זה משיג המחצית השקל שאין זו השגה, שלמה מדחה שיטת התוס' מהלכה מחמת שחולקים על הרמב"ם, וגם התוס' בודאי ידעו התוספתא ועדיין סוברים להלכה כמו שכתבו.

המשנה ברורה מביא כל זה בשני מקומות, אלא שיש שינויים בין שני המקומות. ז"ל שם בס"ק י, וכל כלי עץ הרחב קצת, וראוי להניח עליו דבר, מקבל טומאה מדרבנן [כן מוכח שם בתוספות, בבכורי יעקב] (שער הציון), דדמי לבית קיבול. ולפ"ז, אין להניח מרא ומגריפה, על הסוכה, אפילו נשברה [מ"א וש"א]. ועיין בבכורי יעקב דדעתו נוטה, דבשעת הדחק, יש להקל לסכך כשנשברה, כיון דאפילו בעוד שהיא שלמה, אין טומאתו אלא מדרבנן, אין לגזור בשבורה, וכן"ל בסק"ח, עכ"ל. ובס"ק כה' כתב ז"ל, ודע דכל כלי עץ הרחב קצת, וראוי להניח עליו דבר, י"א [עיין בנתיב חיים] (שער הציון), שמקבל טומאה מדרבנן, דדמי לבית קיבול, וע"כ אין להניח מרא ומגריפה על הסכך להחזיקו, או תחת הסכך להעמיד הסכך, ואפילו נשברו, עכ"ל. הרי בפעם הראשון שמביא דין זה, גם מביא את הבכורי יעקב שמיקל בשבורה, ופעם השנית אינו מביאו. ובפעם השנית מביא שרק יש אומרים שכלי רחב טמא, מתוך דברי הנתיב חיים, ופעם הראשון סתם וכתב שהוא טמא.

ובכל הפוסקים הנ"ל, כולם מביאים טומאה זו של כלי רחב, וכן טומא של משמשי אדם וגם משמשיו, כטומאה דרבנן. כך נקט, הנתיב חיים לגבי טומאת משמשי אדם ומשמשיו, ועיין לעיל שהכי גם כתב הפרי מגדים, והשער הציון המביאו. וכך נקט, הבכורי יעקב לגבי טומאת כלי רחב, וכן המשנה ברורה שמביאו, נקטו שהוא טומאה רק דרבנן. וצריך עיון למה לא חששו חד מהפוסקים לסברת התוס' שיש לפחות ספק שהוא טומאה דאורייתא, וכך סבר הרשב"א כנ"ל בתשובה. ונראה משום שעדיין רוב דעות בראשונים שהוא רק טומאה דרבנן.

טומאה וטהרה של סולמות

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרכ"ט סעיף ז', ויורה דעה סימן קצ"ח סעיף לא'

או"ח תרכ"ט ז' יש להסתפק, אם מותר להניח סולם על הגג, כדי לסכך על גביו.

ויורה דעה קצ"ח סעיף לא' אין טובלין בכלים. וכו'. ולפי זה מקוה שיש בו שליכות (פי' מדרגות) של עץ, אם טבלה על גבי השליכות (אפילו אם הם מחוברים לכותלי המקוה) (תשובת הרשב"א) לא עלתה לה טבילה, דפשוטי כלי עץ הם, וצריך לעשות במקומן מדרגה של אבנים.

על הסעיף באו"ח, הט"ז שם ס"ק ח', והמ"א ח', וכן בביאור הגר"א, פירשו שספק השולחן ערוך הוא ספיקו של הרשב"א (כמבואר בב"י), אם בית קיבול העשוי למלאות שמיה בית קיבול או לא. אבל סולם שאין לו בית קיבול (שהנקב הוא מעבר לעבר, וכדומה) אינו מקבל שום טומאה. והמגן אברהם שם פירש שלא פליג התרומת הדשן הנ"ל, שפוסק שמותר לסכך בסולם, על הרשב"א, שהתרומת הדשן על סולם שאין לו בית קיבול דיבר. ואף למ"א בס"ק ט' למהלך השני שפירש שדיון השולחן ערוך הוא על מעמיד, מכל מקום אפשר שנשאר בהסבירו שמקום הספק בזה הוא אם סולם מקבל טומאה, וממילא אין לסכך עליו, או לא ולכן מותר לסכך עליו (אבל המשנה ברורה שם ס"ק כב' כתב שלמהלך השני במ"א משתנה מקום הספק לספק בדין מעמיד, ולכאורה אינו מוכח, ואין כאן מקומו).

ומטעם טומאת מדרס הארכנו לעיל לבאר, וכאן אסכמ, כנ"ל פירש התרומת הדשן מהתוס', שאין סולם מקבל טומאת מדרס, מחמת שאין זה הנאת מדרס, אלא לעלות ולירד בו. ושם נסתפק התרומת הדשן שאולי לשיטת ר"י, טמא מדרס מדרבן. ופירשנוהו לעיל, שכוונתו לפי צד של הר"י שהתורה כהנים הוא דין דאורייתא, אפשר שרק ממעט סולם מטומאה, כולל טומאת מדרס, מדאורייתא, אבל מדרבנן עדיין מקבל טומאה. ומסיק התרומת הדשן שאין שום ראייה שאף הר"י יסבור שיש לה טומאת מדרס מדרבנן. וזה רק למהלך של הר"י, אבל למהלך בתוס' ב"ב ועירובין, וכן לשיטת הריטב"א שהתורה כהנים היא ודאי אסמכתא, מוכח שאין סולם טמא מדרס אף מדרבנן.

וביורה דעה השולחן ערוך נראה כסותר עצמו, ששם פסק שסולם אף שהווי פשוטי כלי עץ, מכל מקום מקבל טומאה ואין טובלים עליו. ואילו באו"ח לפי פירש האחרונים הנ"ל בו, רק מסתפק בסולם שאינו פשוטי כלי עץ, אי מקבל טומאה מחמת הבית קיבול, אבל סולם שהוא פשוטי כלי עץ לא נסתפק. ואם היינו מפרשים שבאורח חיים חלק מספיקו של השולחן ערוך, הוא ספיקו של התרומת הדשן, אי סולם מקבל טומאת מדרס מדרבנן, היה מקום ליישב שני הסעיפים. שבשניהם הוא חושש שמדרבנן סולם מקבל טומאת מדרס, ולכן אין לסכך בכל סולמות, אף אם אין להם בית קיבול, וכן אין לטבול עליהם, גם כן משום ספק קבלת טומאת מדרס מדרבנן. וכמובא לעיל הסידרי טהרה שם נראה שהיה יכול לשמוע מהלך כזה, אלא שדחהו מחמת ששם ביו"ד אסר השולחן ערוך לטבול על השליכה של הסולם אף אחר שחיברוהו לקרקע. ומזה דחה הסידרי טהרה מהלך זה, שמאחר שהוא רק טומאה דרבנן, קיי"ל שאף חקקו ולבסוף חברו הוי כמחובר שאין מקבל טומאה. וכנ"ל הסידרי טהרה והב"ח, השאירו השולחן ערוך שם ביו"ד בקושיא, ולמדו שרק בסולם שיש לו בית קיבול אסור לטבול.

כנ"ל הט"ז והמ"א באו"ח לא הביאו את ספק התרומת הדשן הנ"ל, אדרבה כתבו שמדובר דווקא על סולם שיש בו בית קיבול, אם כן משמע שסברו, שלא שצריך לחשוש לטומאת מדרס מדרבנן. והביאור הגר"א על סעיף ז' באו"ח שם כתב, גם כן שאין טומאת מדרס אף מדרבנן על סולם. ז"ל, אבל בת"ה ס"צ שם כ' השאלה אם מותר להניח הסולם כדי לסכך ע"ג הסולם, וכתב בתשובה דאף לסכך

בסולמות עצמן מותר, משום דפשוטי כלי עץ הוא. והביא ראייה מת"כ כנ"ל, וכמ"ש הרשב"א בפ"ק דסוכה (והוא באמת מהריטב"א כנ"ל) והנכון כמ"ש ר"י, וכו'. (מביא שיטת הריטב"א בפשוטי כלי עץ, הבאתיו לעיל. והוא, א. הראוי למדרס טמא דאורייתא, ב. משמש אדם ומשמשו מדרבנן, ושאר פשוטי כלי עץ, כולל כלים רחבים, אינם טמאים אף מדרבנן) וגם אינם מיוחדים למדרס, אלא לעלות ולירד בהם. וכן לתירוץ האחר של תוס', דמה שהן רחבים קצת וראוי להניח דבר עליהן גזרו טומאה מדרבנן, דדמו לבית קיבול, וכ"מ בגמרא דבכורות, וכמה מקומות כאותו סברא. מ"מ בסולם לכ"ע טהור, כנ"ל מת"כ, והתוספתא. דשם מדרבנן קאמר, אף על גב דליף מקרא, אסמכתא בעלמא היא, מדקאמר השולחן, ושולחן טהור מדאורייתא, כמ"ש בפ"א דמנחות. וע' תוס' שם צ"ב ב' ד"ה ולדברי כו' ובסוכה ה' א' ד"ה מסגרתו ובב"ב ס"ו א' ד"ה ושאיני ובעירובין ל"א א' ד"ה בפשוטי כו' ועבי"ד סי' קצ"ח סל"א, עכ"ל.

נראה כוונת הגר"א לגבי טומאת מדרס לסולם, שלא מיבעי לשיטת הריטב"א, שהתורת כהנים הוא ודאי דרבנן, מוכח שאין שום טומאה על סולם, אף מדרבנן. אלא אף לאידך שיטה בתוס', שסוברים שכלי רחב הוא דרבנן, והספק של רבי יוחנן הוא מחמת התורת כהנים, משמש אדם ומשמשו, עדיין אין מקבל סולם טומאה אף מדרבנן. אבל צריך עיון איך מוכיח זאת, שכותב שהתוספתא הוא רק אסמכתא, מדקאמר ששולחן טמא, ושולחן טהור מדאורייתא, כמו שכתב במנחות. וזה צריך עיון, שהרי למהלך זו של התוס', אדרבה נסתפק רבי יוחנן שאולי שולחן טמא מדאורייתא, גופא מדרשת התורת כהנים, ואינה רק אסמכתא.

ונראה שצריך לומר שכוונתו, שאף לשיטה זו יש צד שם במנחות שהתורת כהנים הוא אסמכתא. ולפי אותה צד מוכח, שאין סולם טמא מדרס מדרבנן. ואולי זה מה שממשיך לצוות לעיין בתוס', וגם ביו"ד קצ"ח לא', כלומר ששם בתוס' באמת יש גם צד שיש טומאה מדרבנן, וגם משמע בקצ"ח הכי. אבל סובר שאין לנקוט הכי להלכה, שרוב הצדדים בתוס' שאין מקבל טומאה אף מדרבנן, ואף לאותו צד שאפשר לפיה ללמוד שמקבל טומאה, אין ראייה לומר שסוברים שמקבל טומאה מדרבנן, וכדמסיק התרומת הדשן. וסימן קצ"ח לא', גם כן סבר שאין ראייה כמו שנתבאר לעיל, ומבוא גם בסמוך.

ובשאר הציון שם ס"ק מ' כתב ז"ל, ועיין בביאור הגר"א שהוכיח דסולם כזה שאין בו נקבים אינו טמא אפילו מדרבנן, עכ"ל. וצריך עיון כנ"ל שלפי מה שפירשנו דברי התרומת הדשן לעיל, לא הוכיח הגר"א שם כנגד אותו צד של התרומת הדשן, אלא אולי יש לפרש כדפירשנו דברי הגר"א, שלהלכה יש להוכיח שאין לחשוש לאותו צד, כיון שלרוב הצדדים יש הוכחה שאין טמא אף מדרבנן, כנ"ל.

ולעיל הבאנו שנראה מהגר"א שם ביו"ד, שפירש שיטת המחבר שם, שכיון שהשליכה נעשה לעמוד עליה בשעת טבילה, זה נחשב להנאת מדרס, וממילא מקבל טומאת מדרס מדאורייתא. ובאו"ח שמדובר על סולם רגיל שעולין ויורדים בו, זה לא נחשב להנאת מדרס. גם הבאנו שם דברי העורך השולחן שיצדד לחלק בין סולם ששליכותו קצרות, לסולם ששליכותו רחבות. עיין לעיל שהיקשנו עליו, שלכאורה הלשון של התוס', שהוא רק נעשה לעלות ולירד בו, לא משמע הכי. וגם כתבנו לעיל שרואים מהב"ח והסידרי טהרה ועוד אחרונים, שסברו שאף שליכה שנעשה לעמוד עליו בשעת טבילה לא נחשב להנאת מדרס, ולכן הניחו דברי השולחן ערוך בקושיא.

היוצא מזה שסולם שהוא פשוטי כלי עץ, ואין בו בית קיבול כלל, כולל בית קיבול שעשוי למלאות, אין מקבל שום טומאה. ואף טומאה דרבנן של מדרס, פסקו רוב האחרונים שאין מקבל, כנ"ל.